

Breizh Brevez

Per-Jakez HELIAS :

BUGALE BERLOBI

N° 42 - 1981

BRUD NEVEZ

Kelaouenn vrezoneg mizieg

N° 42 - MIZ C'HWEVRER 1981

Rener : Andreo Merser

Sekretour : Jakez Salaun

An oll lizerou ha skridou a zo da veza kaset da : BRUD NEVEZ, 6 ru Beaumar-chais, 29200 BREST.

Priz an niverenn-mañ : 8 lur

Kourmant-bloaz :

- priz ordinal : 60 lur
- kourmant-skoazell : azaleg 80 lur
- studierien, soudarded : 40 lur
- broiou estrañjour : 80 lur

Eur houmanant-bloaz a dalvez evid 10 niverenn.

Ar chekennou-bank a zo da veza kaset war eeun da : Brud Nevez, 6 ru Beaumar-chais, 29200 BREST.

Ar chekennou-post a zo da veza laket war C.C.P. Brud Nevez 893-94 P Roazon.

I.S.S.N. : 0399-7014

Disklêriet hervez al lezenn : kenta trimiziad 1981.

C.P.P.A.P. : n° 34.627

Ar merour : P.-M. Mevel

Moulet gand Ti-moullerez ar Martolod, er Gelveneg (Imprimerie du Marin, Le Guilvinec).

C. evid an oll bennadou.

N'eus ket a aotre d'embann eur pennad diwar Brud Nevez, heb beza bet an aotre d'henn ober.

Ar skridou hag ar pennadou a vez embannet e « Brud Nevez », n'emaint ket da veza laket war gont ar gelaouenn heh-unan, war gont ar re o-deus skrivet anezo hebken.

Ar skridou ne vint ket embannet a vo kaset en-dro ma vez tu.

TAOLENN

Golo gand Maya.	
Y - Ar boutaouer-koad amourouz, bet dastumet gand Kerlann	2
X - Per-Jakez Helias : Bugale Berlobi	4
X - L. Conq : Hekleo Traon Bouzar. VII. Amzer al lapined 42	22
X - F.B., P.M. Mevel : Lennadennou	28

AR BOUTAOUER-KOAD AMOUROUZ

Sko 'ta, ma bouhal, war ar hoad (*diou wech*)
Ma vo taillet diou votez koad
Ma vo taillet diou votezig
Evid treid bihan Fransoazig.

Taillet ar hein hag ar hoste
Brava boutou vo er hontre,
Mez ne vint gwech ebed re vrao
Evid dañsal ar jabadao.

Goude ar vouhal, dao d'an talar,
Ma vo grêt dê eur hov dispar,
Eur hovig ront ha koant ha plên,
Tano ar hoad vel eun delienn.

Ma vo skañv ar votezig fao,
Barz troad Fransoazig Kervenno.
Alo ! bremañ eun taol rask
Vid ma vint vel eun drask.

Ma vo mistr ar boutou bihan
Evel korvig eul laouenan,
Pa vo an diou votezig fô (1)
En treid Fransoazig Kervenno.

Marteze 'r plah na zoñjo ket
Er boutaouer e-neus o grêt,
Er boutaouer-koad hag he har
Hag a varvo gand e hlahar.

Sko 'ta ma bouhal, sko ha sko
Vid tailla boutou all er fô.
An deiz zo hir, an noz zo berr
Evid ar paour kêz boutaouer.

Bet dastumet gand Kerlann.

(1) fao

NEVEZ DEUET ER-MEZ

P.-J. HELIAS
THE OTHER 'UN

bet renket e saozneg diwar « Egile »
gand Janet Ormrod
Brezoneg ha saozneg keñver-ha-keñver

Da veza goulennet digand « Brud Nevez »
Priz : 13 lur + 4,30 lur mizou-kas

Per-Jakez HELIAS :

BUGALE BERLOBI

Education payzanne
p. 21.

Ar paotr seven
Yann Gouer

Laouen eo « Brud Nevez » o kinnig diwar an niverenn-mañ d'he lennerien eun destenn all diwar bluenn Per Helias, hag a ziskouez pegen don eo e anaoudegez euz sevenadur ar Vretoned.

Kaoud a reer ar skrid galleg el leor « Les autres et les miens », bet adembannet gand Plon.

KELENNADUREZ YANN GOUER

Pa 'z eus kaoz euz ar zevended, en em reiza reer, peurvia, ouz dereadegez ar bugel hag an den onest a zo desket deoh er skol, ouz boutina skiant-beva ar vourhizien, ouz eur seurt orbiderez maget er zaliou-degemer ha n'eus outañ netra all ebed nemed snoberez ar zantimanchou dibab. Kement-se a ya deuz « seh da fri - sav da loerou - lavar boñjour d'an itron », beteg an troidellusa troiou-lavar implijet gand ar vondianed ha dre an digareziou, ar stouadennou, an doujañsou, ar gourhemennou, al lipou-dorn hag ar biz d'al laez war an tasad te. Eur zahad ardou, ya !

Piou bennag ne bleg ket da reolenn al lezennadur-ze a zo lakeet fall-savet gand e vamm, nemed anez beza aotreet gand e ouenn, e renk, e beadra hag e vrud d'en em ziskouez dizeven-kaer evid brasa genaouegez an droched. Hogen, forz penaoz hag eur wech evid mad, divizet eo ne hell beza euz eur houer nemed eun amparfal hag eur paitog. E voaziou a zav sebezenn pe vouchoarz. E lavar n'eo ket gouest d'ober gand lorhou amdremened an doare-suja. Fazia ra war ster komzou 'zo pe, gwasoh hoaz, ne oar ket outo. Meska ra « ger » ha « ker ». Bez' ez eus outañ, en oil, eur roll evid ar farserez hag ar hoarzigell ma n'eo ket chomet al lennegez hag ar c'hoariva heb tenna dioutañ taoliou-c'hoari seul êsoh d'ober ma ne oa ket ar reuzeudig e taill klemm.

Hogen, disheñvel-kaer ar wirionez. A-viskoaz e-nez sevenet ar houer ouz eun doare-beva a dalvez kalz re all hag a hell beza, e-keñver ar gizidigez kenkouz hag an diblegusted, dreist al lidachou o ren e-touez ar pennou braz. O veza, avad, e sente ouz eul lezennadur anavezet dezañ nemetañ ha d'e bared, o veza ma oa dalhet war ar vazenn izella, o veza ma houzañve e-unan kleñved mud e izelded, brao oa ober goap outañ, zoken gand trugarez evitañ. An traou a zo bet e-giz-se evid ar wech.

Hirio, skiant-beva tud ar mêziou a zo da vad o skarza al leur dirag orbidou nevez. Dremmou ar beizanted a ouenn hlan a steuz buan a-dreuz an dispahou a gouez warnom an eil goude egile. A-barz pell, rummadou nevez a hounideien e vo tonket dezo kemer, dre red, buhezegeziou nevez. Ne ouezint ket, zoken, war-lerh peseurt kompagnunez e teuont, abalamour den ebed n'e-no kemeret ar boan da zelled piz ouz o zadou diweza. Poent braz eo embann penaoz ar gouerien n'o-deus bet biskoaz, e-keñver ar zevended, kentel ebed da houlen digand den ha penaoz e hellfed, war veur a dra, paka skwer diwarno. Setu aze ar pez emon o vond da glask ober en eur hervel da goun ma helennadurez din-me e-kreiz eur boblad tud a-ziwar ar mêz oh ober gand ar brezoneg. N'ouzon ket hag-eñ 'm-eus tennet diouti kement a vad hag em-bije gelllet ober. Felloud a rafe din, na muioh, enaoui letern born ar vourhizien vunud om deut oll da veza. Gwelet vo, da houde, piou e-noa leh da ruzia.

DA BEP HINI E WIR

Sevended Yann Gouer, hag a oe ma hini-me (a zo dalhmad ma hini e-keñver tud ma bro) ez eus outi rei da bep hini e wir ha goulenn digantañ on gwir deom. Lakaad a ra an dud dres en o flas er familhou hag er hompagnuneziou a-ziwar ar mêz. E-keñver an estrañjourien, ober a ra diskouez e barlochou d'an eil ha d'egile evid ma ne vefe fazi ebed. N'eus aze netra evid mann. N'eo ket eur c'hoari, eur reiz ne lavaran ket. N'eus ket kont da êsaad an darempredou, med d'o diwall pe d'o diazeza evel m'eo red. Ober a reer gand ar hembrezeger hervez e vuzulio anavezet pe glask gouzoud piou eo, da veza deread outañ. Goulenn a reer, divergont kaer, ouz ar re nevez-deut, n'eo ket kement dre zebroun-gouzoud ha d'en em ren gweloh gantañ. Ne lakeer ket izel piou bennag a zo rog ouzoh, nemed distrei dioutañ ha tenna ho treid ganeoh, mad pell 'zo ! Nehet oh gand ar veulerien tost kement ha gand ar vouseklemmerien. Ar re a hleb ho poutou deoh gand o daelou ne dalvezont ket muioh eged ar re a ra ouzoh mab an heol, dre ma 'z int direiz evito o-unan hag en ho keñver deoh. Ar memez re aliéz.

Abalamour da ze, ivez, ar beizanted n'en em reont ket mad gand an troiou-lavar goullo. N'anzavont ket beza « boemet » pe « achantet », na zoken « eüruz » oh ober anaoudegez ganeoh pa 'z oh kaset dirazo. Re abred eo. Diskleria rint, avad, o flijadur eur wech greet an anaoudegez-se e gwir, eur wech c'hoariet ganto an dro deoh, da lavared goude tremenet ganeoh an armodenn gand meneg ouspenn ha p'en em gav laouen an armodour gantañ e-unan. Divizou an degemer a ra heug dezo. E gwirionez, ar ger « bonjour » n'eus kementad

ebed dezañ e brezoneg, daoust ha ma vez klevet aliez a-walh dindan e stumm galleg abaoe eur remziad bennag, ha ken-koulz ar ger « salud ». Ar geriadurioù a ginnig deoh « demad », med eur marmouz ez eus outañ. Biskoaz-buhez n'em-eus klevet anezañ war vuzelloù eur houer. Memez tra evid ar ger « merci ». « Trugarez » ha « bennoz Doue » a ra evitañ e brezoneg, a zalh ganto o zalvoudegez relijiel ha ne gavont ket kalz implij en deizioù pemdezieg, biskoaz em bro din-me. Trehia a ra ar ger galleg, pez a ra mad da houzoud eo enbroet.

Bez' ez eus, avad, eur ger brezoneg, euz ar re wella anavezet zoken gand ar re n'ouzon ket or yez, hag a zo splann-tre. « Kenavo » 'ni eo, hag a ra kement hag « au revoir » hag « adieu » war eun dro. E wir ster a zo « beteg ma vo ». Bez' e heller teurel d'e heul « emberr, warhoaz, ar Baradoz ». Henez eo ger an disparti pa vefe c'hoant adweled ahanoh. Mar klevit anezañ e hellit distrei, degemeret mad e viot. Taolet er-mêz gand gwrez ha kalon goude eun diviz hag eur weladenn, ha padal ar homzou kenta a zo bet kintuz ha dihras. Med barnet oh bet bremañ. Kenderv a-bell oh, med kenderv.

Pa gejer etrezoh war an hent, e tistager komzou hervez an digouez : « Brao a ra ! Emoh war vale ! Diskenn a reer ? Pignad a reer ? » Se a dalvez kant « bonjour ». Diskarg a vez greet d'ar vugale. Bez' e rankont selled ouz ar re vraz ha gortoz e vefe komzet outo. Doujañs ar vugaligoù a zo mud. Dever an oad krenn a zo komz da genta. Ne vank morse pa vez a ouenn vad. M'emañ an abardaer warnoh e klever : « Dond a ra an noz ! Berr ar sklerijenn ! » hag all. Anaoud a ran tud ha ne lavaront morse « noz vad » nemed d'ar re glañv. Perag ? Abalamour ar re glañv o-deus ezomm braz euz eun nozvez vad.

ANOIOU GWIRIET

Ar gerioù « aotrou, itron, dimezell » eo strizig-tre an implij outo e brezoneg, pez a lavar, eur wech hoaz, e vez roet dazo eun dalvoudegez vraz : « Aotrou » e-neus dalhet gantañ, troiou a zo, eur ster tostig ouz « seigneur » (gw. « an aotrou 'n eskob ») da herez digand ar Renadurez koz. Kemar a ra larkoh dindannañ beleien ar barrez (« an aotrou person, an aotrou kure »), gand diskennidi an noblañs hag eur « penn-braz » bennag evel an noter pe ar hannad. Bravoh hoaz, an titl-ze a zo spouronuz a-walh da zouga dre ma samm warnañ an hini a denn e vad dioutañ behiou stard evitañ e-unan hag e-keñver ar bobl. A-hend-all, ober a reer gantañ brao evid goapaad pa 'z eus kaoz ouz teileged a gred beza uheloh eged o stad.

Evid ar ger « itron », miret oa, nemetken pe dost em bro, evid ar Werhez Vari (an Itron Varia). Eun nebeud merhed o stad uhel a helle digemer anezañ heb ruzia. An oll re all, avad, a veze nehet broust o veza anvet evel-se gand eun estrañjour er barrez hag a grede ober mad. Ma mamm din-me hirio hoaz. Ar skolêrez hag ar bosterez, pa zeuent euz leh all, o-doa gwir war « zimezell » hag ivez ar plahigou pa vezent gand o dillad sul. Abaoe eur rummad, o veza m'o-deus paket bugale ar vro a zo dereziou uhel pe gargou braz, o gwiragez pe o merhed a zo anvet a-wechou « itron » ha « dimezell ». Int o-unan, avad, n'int ket « aotrounez » evid kement-se.

Mestr ar feurm, pe zoken an hini emañ e familh war ar feurm-ze abaoe pell 'zo, e vez lakeet dezañ ano ar feurm kenkoulz ha ma touge gwechall an aotrounez ano o douar. Pa vez komzet deoh euz eur « Youenn a Gerlaeron », arabad deoh kredi ez eus er gaoz eur penn-den euz an noblañs, beskont pe varkiz. Eul labourer-douar 'ni eo, hag e-neus ano « ar Halvez » pe « ar Jentrig », evel m'e-noa roue Bro-Hall « Kaped ». War an diwezh, avad, e tizoñjer ouz e ano familh seul êsoh ma talh ar wreg ganti heh ano plah-yaouank e-pad he buhez. Marijan Salaun ez eus outi, da skwer. He gwaz e-unan, pa vez troiou dreist, a ra kement-se outi. Pe hoaz eo Marijan Youenn a Gerlaeron. An devezourien a laboure, goude Yann e vab, war eun douar 'zo, o-deus ivez ar gwir da zoug e ano. Ar re vunud a bak ano, aliez, diwar o micher. Ma zad-koz n'eus bet outañ, biskoaz, nemed Lan ar Boutaouer. Pa veze ar memez ano-badez gand an tad hag ar mab, hennez a oa Per Jaouen Koz (pe Vraz), hemañ Per Jaouen Bihan. Tra muioh. Ha forz penaoz, peb kouer en e di a zo ar mestr pe an ozah, e wreg ar vestrez.

Evid eur bugel, peb maouez war an oad krenn a oa moereb ha peb gwaz dimezet eontr. Respontet a veze dezañ gand ma niz. Hogen, ar baotred yaouank a ranke teurel evez a-raog ober moereb pe eontr euz tud hag a oa mamm-goz pe tad-koz abaoe eun nebeud bloaveziou. Furroh oa rei dezo o anaolou-badez. Ha diêz-tre an disrann da gavoud. Hirio hoaz n'ouzon ket mad peleh emañ.

Talvezoud a ra digas da zofij adarre e verke ar geriou a familh-ze kevrennerez eur gompagnunez ha tost eur renkad ? Ne vije ket deut deom er spered distaga eontr pe voereb da dud gwisket e kiz-kêr. Bez' ez eus kaoz euz kendirvi e-giz Breiz. Abalamour en em heulie ar familhou a-dost hag e-pad pell. Desket e veze ar genderviezh pella d'ar vugale. Ar re anvet ganeom eontr pe voereb ne oa outo aliez nemed kendirvi war an drede pe bevare derez. E berr, kendirvi oam etrezom dres e-giz ar roueed hag an nobled etrezo.

AR PENN HAG AN TOG

Eul lodenn vad euz dellid diavêz Yann Gouer en em gave en tog. Ha kenouzieg-tre oa euz kement-se. Ar memez notenn, a-hend-all, a dalvez evid ar Bretonezed e-keñver ar hoof. Dilezel ar « gwiskamant-penn-ze » e-neus merket eun diskar euz or zevenadurez a-ouenn ha dreist-oll euz ar zevended. Pa stagas ar giz-kêr da drehi war hiz ar vro, an tokeier 'ni eo a reas penn ar pella. Koueza reed o kemer ar gasketenn pe ar boned plad, anvet e goap « ar bern kaoh-saout ». Da dest ar houer leonad deut da veza micherour e arsenal Brest hag a jomas feal beteg ar fin d'e dog braz, daoust ha ma oa hemañ ker-du. Kousta ree pevarzeg lur ha padal e oa roet ar gaske-tenn evid eiz real. Hag an den mad a lavare : « Ma lezan hennez ivez da vond, peseurt enor vo greet din ? »

Evid ar merhed, lod outo a zalh hoaz o hoof war eun daou-bez en doare klasel. Diêz eo en em derri d'e zilezel dre ma 'z eus outañ ar henta pompad da lakaad ar vaouez en he renk. Anzav a ranke ez eo a-lorh ar hoof-ze ha personelezet atao. Tokeier braz ar wazed, gand o bloukou rikamanet hag o voulouzennoù ledan o koueza beteg hanter-gein a ra memez tra. Kleveland mad a reer n'eo ket aze eur gwarez hebken evid ar penn, na zoken eur hennenn didalvez, eun emzalh ne lavaran ket e ster gwir ar ger. Enor ar houer a zo kaoud e benn goloet ha kaer. Bez' ez eus bet ranket digoueziou dreist evid din gwelad ma mamm gand he fennad bleo. Ma zadou-koz ne lezent ket o zog en ti, dreist-oll evid debri. Ne zizoloer ket ar penn dirag eur bevañs gonezet ganeoh. Gweled a ran hoaz mistri-labourerien ma yaouankiz o kadoria brao endro da daol ar zul, toket e doare chuinad Rembrandt hag oh en em zerhel e-gisto. War ar pemdez e tigasent kentoh soñj euz pennou-tud Le Nain, kenouzieg euz o stad kement hag int. Setu perag, pa deurvezent dizoloi o hlopenn, se a dalveze kant kwech muioh eged taol « chapomou » eur bourhiz euz ar memez amzer. « Ken pezell an tog hag an den ».

War benn noaz en em lakeer dirag an aotrou Doue en iliz ha dirag ar re varo forz peleh. E ti an noter aliez, n'eo ket bewech, dirag eur re bennag dleet dezo an ano aotrou hag evid mond tre e ti tud n'int ket euz ho tere hag a ra deoh enor en digemer. An oll dud-ze, ouzpenn-ze, ma ouzont diouz ho poaziou, a bed ahanoh d'adwiska ho tog. Stad a-walh a zo enno gand ar jestr frank ha leun a zigorou ho-peus bet evito. Rag eur gwir beizant ne zav ket e dog dre hanter-guz. Ober a ra dezañ diskenn e penn ar vreh, bouloutennou dispaket. Ar salud meur pe netra toud ! Ha heugi a ra da jom war e benn noaz. Evid antreal en iliz zoken, gortoz a ra beza paket ar porched a-raog tenna e dog, aliez gand e zaou zorn. Ha

gwiska anezañ endro, kerkent ha deut er-mêr, gand preder braz.

Daou-ugent vloaz zo, e-touez on tud-ni, piou bennag a bourmene gand e vleo dizolo a veze lakeet dismegañs, nemed deut e vije bet eur spreddeg touet, da lavared kuiteet gantañ ar genvreuriezh. Bez' e ranked, avad, beza bachelour d'an nebeuta. Displijusoh hoaz p'e-noa eur penn-beuz (moal). Lavarom, evid echui, penaoz ar gwaso mez, o tistrei euz eur friko bennag re vinniget, a oa koll an tog. Hag eur skrid koz e brezoneg a ra deom da verzoud mezekadenn Jezuz Krist demdost e-giz-mañ : « Setu emañ o pignad war Venez Kalvar, leun a grañch warnañ, didog... ».

AN TE HAG AR C'HWI

E penn kenta ar hantved, e-giz 'm-eus lavaret, ne helle ket eur houer mad tremen e-biou d'eun all heb ranna dezañ eur gomz bennag, da vihanna war an amzer a ree. Ma ne oa anaoudegezh ebed etre an daou zen, pep hini a harze ouz e du hag e oa kaoz ganto a-dreuz an hent a-raog mond pelloh. Ne stardent ket, avad, an dorn an eil d'egile. Se a oa eur jestr dispar a-walh hag e verke eur from a-bouez. Setu perag e oa dizampart ha chomet hoaz abaoe evid ar re goz, n'ouzont ket mad-tre penaoz en em gemer. Pa zoñjer mad, n'eo ket ar jestr-se hini eul labourer diwar zorn. E gwir, kouerien Vreiz, tud an avel hag o veva dindan an amzer, a gar kaozeal euz a-bellig hag a vouez uhel, koulz lavared. Gwirroh hoaz evid ar merhed. Gounid a reer o veza ma hell pep hini klevet pezh a gonter. P'emoh o kuzulika er-mêz, fri ouz fri, e heller kredi eo mouskanet an overenn blên-ze diwar-goust an nesa.

Rouesoh hoaz ar briatennou hag ar pokou eged an daouarn stardet. Diouz reol ha dre vraz, er familhou, se a oa mad ar vugale nemeto, eur wech an amzer. Keneiled 'm-eus ha n'o-deus poket d'o zad nemed war e wele a varo. Ar re goz, p'en em adwelent goude pell amzer, en em bake dre an diskoaz d'en em doucha chod ouz chod en eun doare kazimant relijiel hag eur wech hepken. Evid ar pok-a-dri, greet outañ hirio « giz Breiz », klevet 'm-eus konta, euz meur a du, e veze roet en ano an Drinded. Posubl eo. Bez' e ranker lekaad ouspenn e veze an doareou-ze diouz an darempredou etre izili ar familh. Lod a boke d'o mamm, da skwer, med n'o-dije kredet biskoaz touch ouz an ozah.

Eur gudenn all, diêz da ziluzia, a zo hini an « te » hag ar « c'hwî ». Kartenn implij an daou her-ze a-dreuz Breiz-Izel ez eus outi eur rouestl a dra. Evel-se, em farrez din (ar ger lezennel « kumun » ne vez ket greet gantañ), e « c'hwîer » an

oll, izili ar familh e-barz. An « te » a dremen d'eur seurt ger bihannaad, mad d'ober flourig d'ar boupigou. Digouezoud a ra dezañ ivez beza implijet da hegal pe da zismegañsi. Pez a zo asur, ral an dro ma klevet anezañ.

Er hontrol, er hanton kichenn, an « teerezh » a vez greet gantañ brao-tre, pezh a dalveze d'an dud da glevet diganeom e oant « groz », ha padal int a daole warnom an lesano « fied » (c'hwied). Abalamour da gement-se e ranked, gwechall, trei seiz kwech an teod er genou a-raog komz gand unan bennag euz a leh all. An dud war evez a stage gand an dibersonel, pinvidig-tre e brezoneg. Setu pezh a oa kemennet deom ober. E lehiou oa e reed « te » d'ar wazed, biskoaz d'ar merhed. Tu all, piou bennag a « hwie » eur plah-yaouank a lakee anezi da ziroll da hoarzin. Tu all hoaz, ar gerent a binijenne o bugale en eur rei dezo ar « c'hwî ». Kerzit da weled !

Abaoe ma ra an oll gand ar galleg ivez, ar vrezonegerien goz a gav mil boan d'en em ziluzia etre an « te » hag ar « c'hwî ». Arabad deoh feuka, eta, ma ra deoh lod outo an « te » d'ar henta gwel. Kredi a ra dezo douga doujañs en ho keñver peogwir ar « c'hwî » a dalvez kamaradiez evito. Hag arabad estoni kennebeud ma reont « te » ha « c'hwî » ouzoh euz an eil frazenn d'eben. Ma taolit evez er pezh a lavaront, e klevoh ez eo ster ar frazenn 'ni a ziviz implij ar ragano. « E lehiou 'zo e tigouez eñvel Pariz, Pariz, hag e lehiou all e tigouez komz ouz kerbenn ar rouantelezh. »

DOAREOU KAOZEAL HA CHOM MUD

Peogwir emom gand kudennou al lavar, red eo deom rei da intent mad doare ar brezoneger d'ober dae war an onestiz. Sklêr eo ne ouie seurt ebed ouz troiou-lavar ha gerioù-goloet saliou ar vourhizien. Eur haz evitañ a oa eur haz. Ober a ree gand ar ger a zere, ha pa yee da glask skeudennadurioù, tennet oant gantañ bepred euz e skiant-prenet pemdeziag. Da glevet int gand an taol kenta.

A-hend-all, e lavar a zo diouz e stad. Komz a ree dibreder kaer euz izella oberou ar horv heb feuka den endro dezañ abalamour emañ an traou evel-se ha ne weler netra zroug enno. Evid ar merhed koulz hag evid ar wazed, ger Kambron ha hini Zazi a zo ken boazet m'eo kollet ganto peb talvoudegezh nemed d'estlami. An oll zivizou bouill eun tammig a oa holenet ganto. Ha petra ? Fank al loened ha hini an dud, se a ra teil, neketa ! Teil a zo a daol c'hwêz vad, lod all c'hwêz fall. E-giz-se emañ an traou. Bez' e ranker, avad, en em ober gand ar re-mañ hag ar re-ze, skarza ar marchosi, krevier ar

zaout hag ar moh, kludeg ar yer, dres e-giz m'eo dao kas ar vuoh d'ar hole ha sikour al loened da zispaka. Ar c'hwez hag an dalvoudegez a ra deoh ar skeudenn-lavar. Peb tra zo uhel er marh, peb tra zo louz endro d'ar houh hag er-mêz dioutañ, daoust ha ma 'z eo eul loen a-berz Doue. Eun den krag a gorv, dalh ebed ennañ, a zo kaoh yer. Euz egile, al lorch o tivera dioutañ, e lavarer « emañ gantañ ar haoh uhel en e reor ». Ar haoh ki, dreist-oll hini ar hi du, a zelvij da valloz evid ar gounnar hag ar gerseen. Hag ar horv a-bez a ya war an teod gand e oberou a beb seurt. Nemed koll a ra, o tremen da gomzou, peb c'hwez ha peb tra loeneg a hell beza ennañ.

Ar ger « gast », zoken, hag e geñver evid ar gwaz, « tourh », klevet o-daou kant kwech bemdez e genou an oll dud, n'o-deus ster ebed ken evid nikun nemed er geriaduriou. Hag evelato, pinvidigez ar geriou fetiz hag ar skeudennaduriou a ra d'ar Breizad tizoud brao an awen dichadennet da gana kunujennou ma ya dezañ Rabelez dre ar memez hent.

Hogen, kerkent ha ma lezer ar horv hag ar bed natur evid mond war dachenn ar zanterez, se a zo eun afer all. Evel just, ar geriou boutin a jom atao pell deuz an doare glan. Eur glahar, evidom, a zo da genta eur « ranngalon », ar galon o ranna. Geriou all, avad, donnoh ar ster outo, n'int klevet kazimant morse dre ma ranker diwall d'o divruda. « Leve-nez », da skwer. Kavet e vez ar geriadur-ze er hanaouennou pobl, dreist-oll er zoniou a garantez. Ar Breizad a gan kement tra ne gred ket lavared. O selled piz, lavared a raio e-neus uzet seiz rummad boutou evid mond da weled e vestrez (pebez dispign !), med kana raio e oa hebken da zelaou, a-dreuz toull an alhwez, alan ar plah-yaouank kousket, e « vestrez », hag en o veza « servijer » dezi. Ar vez fur a zo er galon, al lez wir a zo mud. Nebeud a dra ar peukadennou drant hag ar fentigellou grozig. An emzalh hebken a ziskuill an trid-kalon.

Gwechall-nevez, eur plah-yaouank o safari gand eur paotr diwar-benn ar glao hag an amzer v Rao, pa gase he bizied d'he zavancher ha kriza anezañ kintuz a blegou bihan, se a ree da glevet e yee dezi an amourouz. Pa oa braz ar plegou ha gwag an dorn, ar paotr yaouank a ouie buan ne oa chañs ebed evitañ.

Eur skwer all : e-pad al leinou interamant, gourvezet ar horv er vered, ar gerent hag an amezeien a chouke boued er zah hag a gonte kaoziou kaset aliez war-raog gand mab an hini maro. Antronoz, an dud a lavare : « Hennez a zo bet skoet fall gand maro e dad ». Pa houlenne perag eur vuohig-Doue bennag, e veze respontet dezañ : « N'ho-peus ket gwelet ! N'e-neus ket ehanet skraba e voutou an eil ouz eben dindan an daol ». Hag ar re all, o lonka, o skarza, o farsal gantañ,

n'o-doa ket ehanet kennebeud teurel evez en digenvez oa outañ. Eñ, avad, a zevene penn-da-benn ouz e zeveriou ostiz, nemed gand e voutou.

AN ENOR HAG AR VEZ

Evel-se, sevender Yann Gouer n'eus ket outi eur strobad emgleviou digoust, med eun esa a zalh da drei ar pez a zo gand ijinou pleguz-tre hag a rank beza heb touella den ebed. Ar henta preder, eur wech hoaz, a zo lakaad pep hini en e blas dres. Setu perag ar reuzeudika en em ziskouez hilliguz e-keñver an enor dleet dezañ, kenkoulz ha m'en em stag piz d'enori ar re all hervez o renk. Terri eur wech an daou hourhemenn-ze a vouet eul lusk kemmesket-tre ha poaniuz anvet « ar vez ». Ar gomz a dalvez war eun dro heskin, elevez ha dizenor war beb derez. An disfiziñs ivez a zigas ar vez. Doue ho tiwallo ha houzañv kement-se ma 'z eus ouzoh eur Breizad !

An enor hag ar vez a zo pil ha kroaz ar memez medalenn. Skoet eo keit-ha-keit an daou gostez gand an eil hag egile peogwir ar henetre a zo diouz reol. Pa ra pep hini 'vel m'eo red, enor a zo, pa vez greet eur fazi, mez a zo evid an daou du. Neuze, setu amañ ! Eur peizant pinvidig 'z eus ouzoh ha dond a ra da weled ahanoh eun bennag a zo paourroh. Ma ouzoh beva, ne lakot ket ho tillad braz, med re all disterroh gand aon da vezekaad an den gand ho pinvidigez. Ouz e du, en a wisko ar peb gwella 'n-eus d'ho enori hag e vezoh êz ho-taou abalamour ho-po digaset d'an nebeuta an hed etrezoh. Gwelet 'm-eus kement-se.

Dond a ra eun bennag da gemenn deoh maro eur har bennag o chom diou leo pelloh. Tud paour ez eus outo, deut eo ar hannad war droad. C'hwi ho-peus eur wetur, med mond a reot d'an interamant war droad, klevet a rit ! Kement-se ivez 'm-eus gwelet.

Eur henderv pell 'n em brezant en ho ti ha n'oh ket kad d'e anaoud na da rei dezañ e ano. Mez evidoh ho-taou. Se a ziskouez eo laosk an darempredou a familh. Kemend-all ma tremen ar henderv-ze er vro heb dond d'ho kweled pe ma n'emoh ket aze pa deu-en. N'eus ket a waz-a-ze. Ar vez a zo war api dre oll. A-walh a oa, gwechall, gand eun nor serret war eun ti en deiz, ha padal en em gave eun bennag e-barz, hag ar barrez oll e veze diâz dezi. Ma c'hoarveze d'an nor serri war eun taol avel, e lammed d'he digeri endro, d'he harpa gand eur mên. An enor a zo herberhia hervez ar reolienn rik. Prest e ranker beza dalhmad da zigemer ha kaoud peadra d'henn ober.

An enor a zo ivez renta piz hag an tosta posubl ar pez ho-peus resevet. Pa veze lazet an hoh e veze kaset d'ar geneiled ha d'an amezeien eul lodenn euz ar « freskadenn » da zebri dioustu. Int a rente deoh ar memez tra pa veze o zro da laza o loen. Hogen, peb mestrez a zalhe kont euz an tammou he-doa resevet a-zehou hag a-gleiz hag a glaske, ken brao ma helle, renta ar memez perz hag ar memez pouez. O renta muioh he-dije risklet an tamall a vrasoni pe a benn-skañv, o renta nebeutoh an tamall a bizoni pe a zismegañs a-ratoz. Forz penaoz he-dije greet tro da gaozeal outi er poull-kanna, e leh ma veze barnet an dud.

Red eo 'n em gemer, e peb tra, evid « kuza mez » ha « diwall brud ». An daou labour-ze a zo da genta lodenn ar Vigoudenn, a oar ijina doareou dreist d'ober ha d'embann dre gomz evid kreski lorch he famill. Ar wazed a gemer e karg aferiou ar goskoriad dre vraz. Se a zo dreist-oll diwall gwerza d'estrañjourien kuzulioh a rafe koll deoh ha chom heb gouzañv kleved diouto kaoziou fall diwarnoh. Ho techou a zo tra prevez. Ma 'z eus eur rouler en ho kompagnunez, se a zell ouzoh, tra ken. Evid ar re all, c'hwi a embanno ez eo bet « kastizet an den gand ar vuhez ». Kement-se a ra da gleved n'eo ket kirieg tamm ebed. Salv an enor. Ra vezo gouezet gand an oll !

LID ENORUZ AR HAFE

Eur vaouez koz war-bouez mervel a halvas he merh da lavared dezi : « Evet 'm-eus ar hafe e ti Tereza, tri miz 'zo, ha n'on ket bet gouest da bedi anezi abaoe. Digoret he-deus zoken evidon eur voestad pastez ha divontet eur voutailad traou dous. Cherry 'ni oa hennez, soñj 'm-eus. C'hwi a rento dres kement-se dezi goude ma vin maro, mar fell deoh e repozfen e peoh. »

Ar hafe ez eus outañ gwir vên-touch an darempredou mad etre izili ar hevredad war ar mêz. Kinnig pe kaoud ar hafe, se a zo kemer ho teverioh ha derhel d'ho plas e-kreiz eur gompagnunez, eur harter pe eur hotri. Bez' e hell beza eur strollad tud pe famillou kevreet etrezo pe gand ar genskoazell a reont an eil d'egile da vare al labourioh braz, an eost da skwer, pe abalamour da zarempredou kendalhet en abeg da beb seurt traou. Evel-se, mistri ar merourioh braz o-deus en o dalh eun nebeud tieged a amprest diganto, pa 'z eus ezomm, eur marh pe eur mekanik, ha tud euz ar vourh, outo labouridi, micherourien pe kofversañted a gemer diganto frouezioh an douar. Eur seurt klientelez. Er verouri, ar hafe a vez kinniget gand largentez da beb ezel euz ar gompagnunez a zeu d'ober gweladenn di. Kemm-ouz-kemm, pa ya ar verourien d'ar

vourh evid overenn ar zul, ar hafe a vez evet ganto e tier an amezeien a-raog dezo distrei d'ar gêr. O « demeureñs » a zo ganto en tiez-ze. Darempredou all a zav etre tud ar harter, da lavared eo eur rann bevnet ma vev enni an dud etrezo mod pe vod (laez ar barrez, traoñ ar barrez, penkêr, chapel Sant X hag all...). Kotri a ziskouez darempredou strisoh en abeg da vignonieziou dibab.

Peb mestrez-tieged a bede ar re all da zond da festa ganti eur wech ar bloaz d'an nebeuta, dindan arouez ar hafe. Kregi a reed gand an droiad d'an Nedeleg ha mond beteg fin miz genver war-bouez meur a abadenn beb sizun adaleg peder eur pe c'hoaz goude koan. Ne fazieh war ehan ebed euz ar pirhirinerez kevredadel-ze, nemed deoh beza dalhet o vervel war ho kwele. Ar wazed, moarvad, en em gave aze ivez, med an degemerou-bloaz-se e veze outo dreist-oll eun afer merhed. Tu da bep hini da ziskouez d'ar re all he zi hag he hennadurioh a beb seurt. Ha c'hoaz bodadegou leun e leh ma veze savet kaoud-ha-dleoud ar bloaz. Mond a ree ar flip hag ar flap endro. Hogen, striz an dereadegez, ma ouzon mad. Ha kuit diouz ar spered an tamalloh munud, ha dirolla da veuli, ha stumma brao jestr ha komz, ha beza prestig-tre da goueza er vondianerez skañv, m'henn tou. En oll, pep hini a veze war ziskouez evid enor e dieged hag a daole evez dalhmad ouz peb mez.

Ar gafeterez-se, a-hend-all, e oa outi eul lid reizet a-dost hervez danvez pep hini. Ar hafe e-unan, evaj ma oam sod a-walh gantañ oll, ne oa ket tamm-penn an degemeradenn, na zoken ar peb gwella outi. A-raog e veze beb seurt bitailerez kinniget brao-tre, kigerez-moh, pastez, krampouez, kig-rost zoken, d'o heul ar gwin gwenn « soupl » evid ar merhed hag ar gwin ruz koz evid ar wazed. Goude « an hini du » e tegoueze ar wispidenn, ar riz, ar wastell e giz Breiz, ar gwin flour. Hag an oll gomerezed a verke piz en o fenn dibunadenn ar meuzioh hag oll vunutachou ar pompad evid na jomfent ket war-lerh pa zeufe o zro. Hag an dud d'ar gêr en eur gonta : « Regalet om bet. Paket on-eus eur friko ». Evel just, ar gafeterez a oa diouz renk pep hini hag e beadra anavezet. Hogen, mond a ree ar re baourra beteg penn an dispignou posubl, kuit dezo d'en em ouestla d'ar yod-kerh ha d'an avalou-douar seh e-doug ar miz da zond.

AN ARZ-DEBRI

Ped ha ped gwech 'm-eus klevet keneiled din oh estoni eeun abalamour ma mamm n'azeze ket pa oam o tebri en he 'zi. Eun nebeud muioh hag o-dije tamallet d'em zad derhel ar vaouez paour e sklavelez. Hogen, war or mêziou, n'eus mez

ebed evid ar vaouez da jom en he zav. Ar hontrou 'ni a zo gwir. Hi 'ni eo ar vestrez, hi 'ni a ra degemer. He flas a zo être he ostizidi hag he ziminal. E chal emei d'ober mad, da zelvij mad, da gas mad ar pred a-raog ha da derri an naon. En he zav, derhel a ra he zud dindan he lagad, ha pourvezi tachenn ar bevañs, ha teurel evez ennañ. He gopr a zo kleved lavared dezi : « Gwalhet om bet ganeoh ! » Neuze e asanto azeza ha debri eun tamm bennag, laouen da veza sevenet d'he deve-riou.

An ozah a gadorie e penn-laez an daol, e-kichenn ar prenestr, war an tu dehou. Dirazañ, ar houviad da enori. Ar gouvidi all a azeze ouz an daou du hervez o renk hag o oad. Ar vugale a daole pouez e penn-traoñ, e leh ma veze gwechall ar hlasker-bara. Ma ragachent re uhel dirag eun estrañjour, e vezent stlepet er-mêz war an tomm. Gwelloc'h e kaved gweled anezo chom aze, sioul an tamm outo, da zelaou ha da denna kentel. Ar vamm a zelviche anezo eur wech m'o-doa kemeret ar re all deuz ar plad, ar gouvidi da genta, an tad da houde. Hemañ a lakee evez braz da dañva e jistr evid gouzoud hag-ef e oa mad a-raog kinnig anezañ d'e ostizidi. Ha degouezoud a ree, aliez a-walh, ma ree kas ar voutaillad kuit ha digas eun all, ken nemed evid ober da houzoud e felle dezañ rei ar gwella.

Ar houer breizeg a daole brao e reor war eur bank, a gase anezañ a-dreñv hag a harpe e zivreh ouz an daol da hortoz e voued. Evitañ, debri a oa eun diskuiz hag eur blijadur war eun dro. Ne ree forz ebed da vouga an trouz debri pe lonka. Ober kement-se a vije bet diskouez eun dinaon ha dismegañsi ar geginerez. Lakeet e veze ar pod-houarniad yod war an daol ha pep hini a dage, gand e loa, an tamm rannet dezañ. Ar haletez hag ar hrampouez a veze debret gand an dorn. A galon vad e tremened heb asied evid ar hig-sall a veze trohet dres war ar jekenn vara. Ar gwella benveg a oa ar gontell-bleg a veze diwallet ha kempennet mad. A-wechou, ne oa nemed an ozah hag e-noa unan, ma tenne implij outi evid ezommou an oll. Pa zerre anezi, o lakaad al laonenn da stal-kañ, echu an traou. Ne veze netra d'ober nemed sevel diouz taol.

Hogen, an dud-ze, pa oant savet mad, a zebre heb saotri tamm ebed. N'o-doa ket ezomm ouz eur zerviedenn. Kemer o amzer a reent, ha chaokad pell, ha dastum ar bruzunou, hag ober o-unan ar stalikerez-taol. Ha biasaad, m'hel lavar deoh ! N'ho-pije ket gwelet anezo o tostaad eur fourchetes ouz eur grampouezenn abalamour « an houarn a drenk an toaz pa n'emañ ket an tan etrezo ». Ar re gosa 'm-eus anavezet a gave gwelloc'h debri ar yod gand al loa evid ar memez abeg. Hag eur souez eo brud keginerezed ar mêziou ? Ar merhed a ouie o-doa d'ober gand begou lipouz. Hag ar begou lipouz e

oa enno kredenn ar boued, m'anavezent mad ar priz outañ peogwir an oll draou a zebrent, pe dost, a oa frouez o labour, bleud, kig, legumachou ha frouez. Gwelet ho-peus eur houer o troha bara goude treset, gand e gontell, merk ar groaz war ar greunenn a-zindan. Eur poent a-bouez.

Ha setu perag e veze dizeven kaer nah ar boued tu bennag pa 'z eed da weled tud. Soñj 'm-eus euz deveziou, pa oan yaouank, ma 'z een da zaludi beteg tri diegez kar deom. Dao veze debri euz peb tra, e peb ti, dindan boan a zismegañs. Dond a reem a-benn da ziwall ouz an tenn-gov dre ma veze greet ganeom an droiad war droad a-dreuz karter. Netra koulz ha bale gand an henchou douar rust ha mond dreist ar hleuziou evid lakaad ar boued pinvidig da ziskenn.

AR GOMPAGNUNEZ VAD

Er-mêz lid ar hafe, ar bodadegou braz e-keñver dornadegou pe leuriou nevez, ar banveziou-roñfl a verke lazadeg an hoh, sevender ar mêziou a gav d'ober bemdez-Doue. Da lavared eo eur houer o vond da weled eun all d'ampresta eur penn-kezeg, da brena greun, da gas kelou eur maro, da bêa eur gouel-mikâl pe hebken abalamour e dro-zul war labouriou ar re all he-deus kaset anezañ dirag klouedenn eur verouri, gwerzet gand harzadenn gounnaret eur hi staget, ar houer-ze a gemer warnañ eur roll digorou a dalvez kement da ziwall gantañ e ano mad ha da zamanti ouz kizidigez e ostizien. Hag ar reolenn genta a zo kemer ha rei an amzer. Nemed mall ruz a vefe, eun den war diz a feuk ar re a zigemer anezañ, war ar mêz, hag a zo lakeet eur paltog pe eur zah-ourgouill anezañ. Bez' e hell dibab ar brud a ya dezañ ar gwella. Posubl eo, evel just, mond dreist tra pe dra, a-youl dispizet an eil hag egile. Hogen an abadenn vraz eo homañ.

Setu ar paotr Tin oh en em ziskouez e merouri Fañch, lakom eur zulvez goude kreisteiz, deut d'ampresta eur paner bennag a ra diouer dezañ da zastum e avalou-douar e-doug an deveziou da zond. Pa zav ar hi e vouez, ar gweladenn ar daol evez da dreuzi ar porz war-eeun, dieguz ha prederiet an tamm outañ war eun dro, pell dirag ar prenestri. En em gemer a ra evel-se evid lezel tud an ti da houzoud piou e a-dreuz ar gwer, ha da renka o digemer hervez e benn. Bez' e hell beza n'emañ ket an ti en urz vad pe emañ dalhet ar vestrez tu all bennag. Neuze, ar mestr a zeu er-mêz da geja gand ar gweladenn dindan ar harr-di hag a gas anezañ gantañ d'ober tro ar hrevier, ar marchosi hag al liorz, o hortoz an oll draou da veza prest er zal. Bez' e hell beza ivez emañ serret an nor. Neuze, ar paotr Tin a zistro raktal an tu all d'ar glouedenn heb selled piz ouz netra gand aon da dremen evid eur fri-furch.

Ma 'z eo digor an nor, ar paotr a jom a-zav war an treuzou, a skarz e houzoug diou pe deir gwech hag a halv : « N'eus den ebed en ti-mañ, » Peoh a-raog eur vouez vaouez o respont : « Tud a zo » — « Ne fell ket din direnka ahanoh. » — « N'eus direnkadenn ebed. Deuit e-barz ! » Feiz, Tin a ra daou baz en ale hag a jom krenn eur wech c'hoaz. Dre zor ar gegin e wel ar vestrez, harpet ouz ar ganastell, o vouchouzin outañ. A-wechou ar mestr en em ziskouez war an nor. Aliesoh, avad, e chom en e blas mestr, e penn-laer an daol. Kleved a reer e vouez : « Deuit tre 'ta ! N'ho-peus ket aon da gaoud. » — « N'em-eus ket aon kennebeud. » — « Ne dalveze ket ar boan dond beteg amañ evid chom e toull an nor e-giz eur paour-kêr. » — « Bof ! »

Mond a ra tre er gegin. Eun arzav all. Fañch a ra van da houzoud outañ : « Sell ! Tin 'ni eo. » — « Ya, me 'ni eo. Brao a ra, kea ! » — « Evid ar mare, ya. Med an avel a ziskenn war-du Penmarh. Emei o vond da drenka, e soñj din. » War-ze, eun evezriadenn bennag diwar-benn an amzer. Da houde e voulher an eil danvez : an eost. — « Staget oh da denna hoh avalou-douar, dre amañ ? » — « Emom dres o paouez echui ganto. Med koulz eo deoh teurel ho pouez war ar bank ». Hag ar gweladenn o sevel an ton : « Me n'on ket skuiz ! » Chom a ra en e zav ha setu kaoz al labourer-douar e-pad eur boutadig. Ha Fañch d'e wreg : « An den-mañ ne fell ket dezañ azeza. Soñjal a ra brasaad c'hoaz. » Ar vestrez a zeu da skoazell : « Azezit 'ta, Tin ! Stard eo ar bank. Ne vreo ket dindannoh. » Tin, avad, a gemer droug ruz : « Peogwir e lavaran deoh n'on ket skuiz ! » Ne bleg nemed ouz an drede bedenn, pa wel he-deus roet ar vestrez eun taol torch d'ar bank. Salv an enor euz an daou du. Teurel a ra eur fesken. Eben a yelo diwezatch.

Dibuna reer bremañ, diouz renk, danevellou ar vourh, intermañchou, dimeziou, badizianchou. Heb dale, avad, setu eun arsaill all : « Eur banne jistr a yelo ganeoh, Tin ! » Ha staga adarre gand ar memez c'hoari. « Netra. N'em-eus ket sehed. » — « An amzer a zo ponner. Paka reer tomm o vale. » — « Tostig ahann emon o chom, c'hwil oar mad. » — « Eur banne lambig, neuze. Eur bannig hebken. » — « Netra grenn. N'on ket deut amañ d'eva. » Toui a ra ar vestrez eo anavezet mad an den evel eur gouzoug striz ha diwar zour. Digeri a ra an armel heb ober van, riñsa eur zerviedenn ha setu ar voutail war an daol. Tin a lamm en e zav, ar reuz en e lagad : « Ne zivontit ket ar voutail-ze, Marijan, peotramant emon kuit ! » Distana a reer anezañ, azeza ra endro. Fañch a denn e zellou war eun tu all e-pad ma leugn Marijan e werenn dezañ. Setu eo brao da Din taeri ha dispaha en eur vlejal e klasker mezvi anezañ. Asanti a ra koulskoude ober yehed da Fañch. Eva a ra, ha kamma euzuz e veg : « Kreñv-pud eo, marhadouez vad a-hend-all. » Bre-

maig eh echuo e werennad hag a raio van da stlepel ar veradenn ziweza dindan an daol. Ne vo beradenn ziweza ebed.

Adkregi a reer gand ar haoziou boullhet a-raog. Etreant e teu war an daol ar voutailad gwin gwenn, ar voutailad gwin ruz, ar pastez e boest, ar hig-sall, ar bara, an amann hag ar hafe red. Beb tro e klever sav-mouez ar paotr Tin en e fals-kounnar. Eun eur vad a dremen warno. Dond a ra neuze Tin da zigarez e weladenn, nemed e-nefe komzet Fañch araozañ. Rag gouzoud a ra, evel just, evid petra eo deut egile : « Marteze e karfeh kaoud eur paner bennag da zastum hoh avalou-douar ? » — « Evid gwir... Dleet am-bije pleza eun bennag outo, ar goañv-mañ, med setu... » — « Marijan, pourchasi pevar pe bemp paner evid Tin ! » — « Prest int. » — « Ar bannig diweza, Tin, a-raog kemer an hent ! »

Tin a gemer droug eur wech c'hoaz. Dispartia reer, laouen braz an eil gand egile. Ar mestr a gas e ostiziad beteg harzou e berhenniez. Setu aze petra eo beza seven. Tin a rank lavared nann beb tro pa ginniger dezañ. A-hend-all e vefe lakeet e-rez eur paltog ha marteze eur hlasker boeson. An ostiz a rank kinnig hag adkinnig, pedi hag aspedi beteg ma asanto Tin. A-hend-all ne yafe ket tre, n'evfe ket banne, ne zebfe ket tamm hag a zistrofe d'ar gêr, gwalleureuz ha feuket-marro, en eur lavared : « N'on ket bet pourchuet ganto. » Brud Marijan hag he gwaz a bakfe eun taol kaled. Red eo ober an traoù reiz. Ma n'ho-peus ket amzer, netra ne vir ouzoh da gas eur mous da gerhad ar panerou. Digand ar vugale ne vez goulennet liderez ebed. Distrei a reont d'an daoulamm, ar panerou war o fenn hag eun hanter-dousenn avalou kaer etre roched ha krohenn.

Kêriz a zlefe gouzoud doareou ar zevended-ze evid beza dimegeret mad en or merouriou. Aliez eun 'm-eus anavezet, e-pad ar brezel diweza, hag a glemma da veza chomet heb kaoud eun disterra amann pe eur vi bennag e leh-mañ-leh. Ha souezuz eo ? Antreet e oant en ti ken brao ha tra en eur ober o goulenn war-eeun, da lavared eo en eur vond dreist al lidou. Gand an diaoul ! Dao eo rei d'an dud amzer a-walh da zelled ouzoh, da zizoloi ahanoh, da houzoud eun tammig gand piou o-deus d'ober. Emaint o hortoz e rafeh dezo keloioù ar bed, e lakfeh anezo pinvidikoh eun nebeud gand ho kouziegez deoh. Dreist-oil en atantou distro diouz peb hent braz, gweladenn tud deread a vez atao eur bevez pa hoarvez d'eur mare ma 'z eur dibres.

Evel just, gweloh eo deoh diwall d'en em gavoud da geñver eurioù 'zo, pa 'z eus pres labour, ar zaout o tond d'ar gêr hag o houlen beza gorroet, da skwer. Hogen, ma eruit d'an ampoent mad, ma ouezit en em gemer e doare pe dost,

souezuz e vefe ma ne ginnig ket deoh an dud o-unan ar pez emoh o klask. — « Marteze eun tammig amann a rafe plijadur deoh ? » Rag gouzoud a reont en-araog perag oh deut da weled anezo en amzer ma vez treud ar bevañs.

AN DIEMGLEO

Nann, n'eo ket posubl mond e ti eur houder evel ma 'z eer en eur vilin voutin. A-viskoaz on bet souezet o weled pegeñ braz evez a gemere n'eus forz piou evid teurel an treid e ti ma herent. Ar vourhizien o-unan, pa ne oant ket koeñvet gand o foug, re bar da douseged c'hwezet dezo en toull-reor gand eur blouzenn, ne vankent ket da veza abafet gand êrgel an traou ha boaziou an dud. Meiza reent heb gouzoud mad e stagent da zarempredi eur rummad kenseurted. Ar gwaso evito oa diveska doare ar genseurtiez-se. Morse eur houder digemeret en eur zâl vraz ne oe neheto eged eur hêriad seven o riskla mond e kegin eur verouri. D'an eil tro ha d'eben e tremened euz eur bed d'eun all. Bez' e ranked cheñch lezennadur. Diêz oa d'ober. Neuze, ar houder a ree goap ouz ar hêriad, oh ober outañ eun aotrou Flammig, hag egile en em zigolle oh ober eur plouk euz ar houder (paotr eur « plou » ?). E gaou o-daou. Henez abalamour ar hêriad n'eus ket outañ bewech eun teileg skañv-e-benn, hemañ abalamour ar ploueziad en em ziskouez war ziwall, diêz dezañ hag abaf, padal e toug enor en doare a zo dezañ.

Hogen, da weled eo e treh an aotrou Flammig war Yann Gouer gand grad-vad ar ploueziad e-unan. Hemañ, hervez e renk er hevredad, e-neus maget e-pad kantvedou kleñved an isted. En amzer-vremañ, dreist-oll, e vrasa c'hoant a zo sevel e bourhizelez. Dija er skol, pa zeske deom or mistri reolennou ar zevender hall, ne gavent ket gwelloc'h skoazell eged or herent vrezonegerien. Moarvad ne oa ket ar gaou ganto pa gredent ober se evid or mad deom-ni. Ha koulskoude, pa oen lakeet e lise Kemper ha keñveriet gand ar vourhizien, kenta tra a zantis-me a oe penaoz tud ar hêriou, gand o arhant oll, ha zoken an dud desket, gand o fenn leun, en em rene etrezo kaiz grosoc'h egedom. N'ouzon ket c'hoaz hag-eñ eo kemmet ar meno-ze ganin. Ar bed, avad, a zo kemmet abaoe.

Tost eo din kredi ar peb penna euz or zevenadurez diwar-vêz a zo bet starteet er gegin-ze, gand he leur-bri, e leh 'm-eus resevet eur gelennadurez kenta ma n'em-eus ket troet kein outi biskoaz. Ar houder breizeg, avad, e-neus c'hoanteet kaoud eur zâl-debri d'an amzer ma stage da gomz galleg war-blên. Ne dalvez ket ar zâl-ze dezañ, gwir eo. N'emañ ket êz enni abalamour e ra da gleved eur fals-diforh etre an dud hag an deiziou. Med fougasa ra ganti, forz penaoz, ha kared

diskouez anezi. Merka ra honnez, evitañ, eo gwelleet brao e stad. O veza an traou evel m'emaint, piou a gredfe tamall dezañ ?

Anzavet ha dianzavet, asant ha dizent, pep hini ouzom ez eus outañ eur bourhizig e garr-tan, e bellweler, e mekanik-gwalhi hag oll bitrakerez an araokadenn danvezel. E reveulzi vraz an amzer-vremañ, ar goueriedalez 'ni a rank ober an diêsa gand an urz nevez. Evid ar henaoadur-ze, sevender tud ar mêziou a ranko pêa ar brasa priz peogwir e teu deuz ar pella ha diwar endalhiou beva n'o-deus kemmet nemed nebeudig a-hed kantvedou. Daoust ha da lavared eo e rank mond kuit ? Ma skiant bemdezieg a ziskouez din ne bleg ket buan. Hag e-kerz petra e plegfe, peogwir sevender ar vourhizien ivez a strak a beb tu ? A-hend-all, daoust ha ken digenvez eo ha ma weler anezañ da genta ? Dalhet e-neus gantañ gizioù a zeu dezañ diwar an noblañs ha greet levezon d'an dereadegez a-vraz, ken gwir ha ma 'z eo ne gaver, er peb brasa euz ar vourhizien, ar vicherourien, al lenneien, nemed mibien labourerien-douar. Livet, mouchet eo, aze emañ dalhmad.

Memez tra, hirio, krampouezenn on tadou a rodell endro da goñfizadurioù ha chokolaioù, a houzañv beza suillet e likorioù dreist. Hogen, an toaz hag an tan eo hag a dalvez da genta, int nemeto a ra korv ar bevañs, ar peurrest a zo tra muioh hag a-wechou tra re. Ar grampouezenn noaz, ar houder 'ni eo.

P.-J. Helias,
Da veza kendalhet.

Poent eo sonjal adkoumananti ! ... ha klask koumananterien all !

- Kasit deom kerkent talvoudegez hoh adkoumanant !
- Klaskit koumananterien all da Vrud Nevez !
- 3 goumanant evid 2, ma kavit da goumananti tud ha ne resevont ket Brud Nevez c'hoaz.

HEKLEO TRAON BOUZAR

VII

Amzer al Lapined « 42 »⁽¹⁾

*« An oberour a gaerder,
An emganner evid ar gwir, ar vrud,
Ar vamm a zihun mousc'hoarz he bugel,
Ar priejou a dreuz splannder o harantez :
Oll e tiskolpont mouch ar maro ! »*

O. Clément.

Pa deuas ar vrezel, ar Hlastrig koz en-doa en eun taol e bemp paotr eet d'an armeou. Va goulenn a reas digand va zad da vevel en Enez Rouz daoust m'on-doa dija re da ober e Kergong. « Mestr-mevel » a-raog va zriweh vloaz ! War zav bemdez da bemp eur, ar patron koz a roe da genta kerh d'e gezeg. Ha goude gand e vaz balaenn e teue da steki din war an treust dindan ar zolier : « Louis ! Poent sevel, paotr ! »

Dond a rejom da ober, on-daou, mez sikouret kalz gand tud diouz an deiz, ar peb brasa euz labouriou an tiegez er bloaveze. Med kaled oa bet an abadenn. Pa deuas nevez amzer ar bloavez daou-ugent, va fri a wade beb tro ma 'z een ouz taol d'ar prejou. Goude-ze, eur pennad mad goude-ze, eo em-eus gouezet am-ou er goañv-ze greet war-zao hag heb e houzoud, eur « primo-infection » !

Eun devez a viz even edon o tond gand eur harrad melchen d'ar hazeg pe d'al liou (2), pa weljon evid an dro genta an

(1) ar re a oa safiset da vond da labourad an Almagn, hag a oa eet da guzad.
(2) leueou.

Almanted : eun oto-mitrailerez gand eun ofiser ha daou all, du ha leun a boultrenn warno, gand o bragezeier foñsou ler hag o botou. Me a jomas sebazet nêd o weled anezo oh ober eur gildroenn ken berr e-kreiz porz an Enez Rouz. Ha dreist-oll o weled an ofiser o komz eur galleg fin kalz gwelloc'h eget va hini. Goulenn a rajont ar mestr. Ha setu ma teue, war-lerh ar harrad melchen, ar Hlastrig koz, gand e falh war e skoaz : « Me eo ! » emezañ. « Petra a fell deoh ? »

Soñj o-doa ar re-ze erruoud amañ en eur maner braz bennag hervez o hartennou, ha ne gavjont nemed eun tiegez braz... en eur maner koz ! Ha ker buan ha ma oant deuet ez ajont kuit. Ha ni avad a oa koulz ganeom. En derveziou-ze eo e komafsas evidom « sinema » ar hanolliou a-eneb ar hirri-nij : a-raog an Almanted o tond war Vrest e oa eur berniad avionou italian o tond da glask trabas ouz ar « Richelieu » c'hoaz e porz Brest, dre ma ne oa ket c'hoaz echuet mad. Med kanolliou hemañ, nevez-flamm, a skoe ken tær, ken stank ha ken pell, ma ne dostaas ket unan a-dostoh eget deg pe zaozeg leo !

Etrezom surroh oa, neketa ! An oabl oll, digatar dindan heol miz even, a oa goulskoude karget oll a dammou moged du-griz ar boliji o krevi dirag friou ar gwesped-ze ! Ha war an douar endro deom a beb tu e yude tammou obuz o koueza, keit ma ne oa ket eet kuit ar vatimant nevez pell diouz porz Brest.

Abaoe bremañ eun nebeud miziu edom meur a hini yaouank oh ober « préparation militaire » gand ar Granneg, eun archer euz a Witalmeze, eur pennad sul vintin bennag. Hag edom zoken o hedal eun tammig « manoeuvre » war devenniou Treompan. Bremañ evel just, oa echu an abadenn-ze. Hag oa gwelloc'h chom sioul pep hini en e gorn-tro. Ar Granneg, den ne ouie da beleh oa eet ! Hag ar wech kenta oa ma kleven hano euz eur jeneral De Gaulle a halve ar Frañsizien d'e heul, en tu all d'ar mor, evid derhel penn d'an enebour, dont endro diwezatoh, hag e argas kuit neuze diouz ar vro.

Unan bennag a deuas da lavared din mond gantañ da weled da Borsall ha kavoud eur vag bennag da vond da Vro-Zaoz. Mond a rajom muioh evid gweled eget evid e gwirionez kuitaad, ni ha n'oam ket bet c'hoaz soudardet ! Ne gavem netra a hellit da gredi. An Almanted a oa aze ivez evel e peb leh. Klevet on-doa evelato e oa c'hoaz eur pesketaer eet kuit en noz a-raog gand eun domad tud. En derveziou war-lerh e kleven ne oant ket eet da bell pe deuas an deiz, draillet gand mitrailerejou ar « begou melen » (3). Red mad oa kaoud moteurien kreñv war ar bagou o treuzi ar mor en noz en he

(3) avionou an Almanted.

feb brasa, evid kaoud eur chañs da lakaad an treid war zouar an tu all. Ha c'hoaz an Añglichen n'o-doa tamm fiziañs ebed el « laboused »-ze a errue en o bro !

Setu penaoz edo ar stal ganeom endro deom, en or hornig bro. Dindan an « okupasion » edom. Mez ken nebeud... e Treouergad ! Eun toullig ken bihan ! Brestiz a yeas endro d'ar gêr buan a-walh. Nehet oa ivez on penn bremañ : piou en-doa rezon ? Pétain Goz pe de Gaulle ? Med beb tro ma hellem klevet eun tamm post radio, e tu pe du, ne oa hini ebed c'hoaz douetuz en or parrez, ... e selaouem Radio-Londrez.

Buan e teuas ivez ar verrentez war galz traou : berad « essence » ebed ken, an dillad, ar bouteier ler, ar bevañs... Peb tra a 'z ee bremañ gand an Almanted. Pa dosteas adarre an hañv, oa red mad deom evid soñjal dorna, evid astenn ar pezig a oa « droad », klask eun tammig all c'hoaz : mond a rajom d'an Arvor gand ar harr da droki bleud, eun tamm kig bennag hag amann evid bidoniou « essence » goloet er harr dindan kuchennou bizin !

An oll o-doa kartennou « alimañtasion » evid kaoud eun tamm bennag euz ar pez a ree diouer. Mez marhadourez heb talvoudegez ha nebeud. A gave, ne oa ket mui eur hreunenn... Penaoz ober rouzig beb mintin ma n'oa ket o hrilla heiz e kirinou, mesket beteg ma teue du gand eur pennad baz. Ar soavon a oa ivez ken treud all. Setu eta « labourouspenn » evid or merhed : birvi a reent soa gand deliou ilio hag eun nebeud soud « kostig ». Pa veze deuet eur yod mad, e skuillent kement-se e moullou da yena ha da galedi. Goude e reed tammou gand eun heskenn. Ha dao adarre war an dillad fank.

Ar boutou ler, gand o doare da veza ler, n'oant nemed « paper bervet » gand eun dindan e koad. N'oa ket ar boan soñjal mond gand an dra-ze da foar Lokournan, pe da Bardon Sant Urfold, pe e riskleh dond endro war ho treid noaz d'ar gêr. N'oa ket muih hano da vond war velo, ken aliez all, pa ne oa ket peadra da wiska ar rojou evel ma tleed. Evid kaoud « goloio » e ranked kaoud eur boñ. Evid kaoud ar baperenn-ze, e ranked ouspenn kaoud « droad » eun anduillenn evid paotr ar « buro » er hanton.

Eun dervez, hemañ en-doa bet diou anduillenn kaer-dreist e-touez an oll anduill : bez' oant greet gand eur golo ken mogedet hag ar re all, mez en diabarz ne oa kavet nemed brenn heskenn... heb blazenn ebed ! Diouz ma leverer, goude-ze, ar pabor a deuas d'ar hig-sall mogedet !

Merhed Traon-Bouzar a zeskas ivez buan a-walh ober bara ha lakaad toaz da zavel. Eul labour kaled a-walh, pa 'z edom

seiz ouz taol bemdez, gand eur forniad beb sizun greet e forn goz an Enez Rouz. Setu ma ranked treina toaz ha keuneud, ober an torziou, tomma ar forn, he harga gand ar spanell a droad hir, evel ivez gand neubeudig pladou dous beb an amzer.

Me a greske bremañ daoust ma 'z edon war-lerh va oad. Penaoz en em wiska ? Eun tamm boñ bennag am-oa bet, mez netra vad gantañ. Ezomm am-oa dreist-oll euz eur « pardessus », evid golo e-pad ar goañv va dillad sul koz. Med penaoz neuze e gaoud ? Bet e Brest gand va boñ, ne hellen kaoud netra, zoken gand arhant. Setu evel eur hamalad, ma rajon hano da zigas eur had ! Ha neuze avad e oan kaset pelloñ e-barz an ti stal dillad. Aze, e oe lavared din oa red d'an dud klask beva ! Hag o-doa dalhet eun tamm dillad bennag a-gostez evid kement-se : « Digasit deom 'ta eur had, hag e vezo kavet deoh eur « pardessus » deraed ! »

Setu evel-se e poagnen bremañ adarre da lakaad lasou da baka eun dra bennag evel ma ree Laou. Mez n'am-oa ket a jañs ! Eur haz am-oa paket, euruz c'hoaz n'oa ket hini ar gêr, e douar Kervered. Mad da netra ! Goude eun tamm lapin brao a-walh, med draillet oa bet gand eun aneival gouez bennag pa deuen d'e glask. Neubeud derveziou c'hoaz hag am-oa va zaol.

Er Park Lakon Traon tost d'ar gêr edon o hedall gand va lasou ar hoz gad prometet. N'am-boa gad ebed, mez eur pikol par-lapin koz ! Ha me da Vrest gantañ o fizioud ne vijen ket laeret a-raog beza rentet. Ha goude-ze... na vije ket sellet a re dost ouz va « gad ». Ar pez a erruas brao-kenañ. Ha me d'ar gêr foug ennon evel an « artaban », gand ar « pardessus » ar brao am-eus bet em buhez. Unan « avant-guerre », mar plij ! Evel-se e rankem ober oll : tud kêr evid kaoud da zebri eun dra bennag muih eged soubenn ar ruta ! Ha tud ar mêziou evid en em wiska, dreist-oll ar re yaouank.

Or herent e Brest a deue da glask eun tamm amann bennag beb zizun. Unan anezo a ginnigas d'am zad eur blomenn « Japy ». Setu penaoz bremañ oa êsoh tenna dour diouz ar puñs, a wigoure kement a-raog e-kreiz ar porz evid rei dour da eva d'an dud ha d'ar chatal. Ar goulou bremañ, pa veze gallet e gaoud, a oa goulou karbur. Diouz a be leh e gaoud... gand trok eun dra mad da zebri ? Diouz eur horn pe eun all er Porz, marteze ?

En hañv unan ha daou-ugent eo e oa eur hamp J.O.C. a koad ar Hlik, ha savet gand Jean Poull. En eo a zivizas digas da Dreouergad tost da dregont paotr yaouank euz kêr Vrest evid daou pe dri dervez. Tad a roas dezo eur hrafj da gousked gand eur gwiskad mad a golo. Gwerza a reas dezo ivez eul

leue ! Unan nebeutoh da vond gand an Almanted ! Na oe ket pell oa gwadet ha skourret ouz ar skeul vrasa kavet er hrafij gand ar gigerien yaouank a oa e-touez paotred Jean. Ha lakeet a-dammou : eul lodenn evid pep hini da gas gantañ da rei eun tafiwa d'e dud er gêr; hag ar rest da vaga tud ar hamp da heul kalz patatez, eun nebeud torziou bara gwennoh eged e kêr, hag eur begad amann da lakaad warnañ.

Pebez deizioù evid ar baotred-ze deuet eur halz anezo war vale diouz a Vrest. Hag unanig bennag anezo gand eur velo rodet evel ma 'z oant ganeom neuze. Ne vanke d'o joa nemed eun tamm lenn da neuñv ! Ar ouerig er foenneier a oa greet eur stank warni, mez ne oa ket a re a zour c'hoaz evid en em walhi kempenn... D'ar zul da noz e oe greet ganto evid Treouergadiz yaouank eun tamm « fest-noz », en ti skol Pont ar Bleiz. Hag on-doa oll asamblez klasket eun tammig plijadur an onesta o kana hag o c'hoari etrezom. Evel o klask c'hwanenn Madeleine, c'hoar yaouank Jean a dlee douetuz beza e Kerouel en derveziou-ze gand o hendirvi. Kalz euz ar baotred-ze diwezatoh, o-deus greet labour vad e kêr Vrest e sindikajou al labourerien. Pe c'hoaz prestig goude er Rezistañs a groge bremañ a beb tu.

Er bloaz war-lerh eo em-oa adarre greet eun taol fin all, mez atao war an tu eneb ! Va zud a yee d'ar merher vintin-ze gand eur hachedadig moh bihan da foar vae e Lanniliz. Me er gêr, am-oa da vond da gerhed melchen. Lavaret e oa din teuler evez mad euz ar gazeg yaouank ha breminig-kenañ (4), o veza 'm-oa bet dija dirollet ha greet freuz evel-se. Mez me a oa skuiz-maro goude daou zervez palarad : al lun hag ar meurz ! Me a zoñje oa ivez ken skuiz ar gazeg. Setu, gand sikour va c'hoar Yvonne, am-oa starnet brao al loan. Hemañ ne vouje ket. Perag ne yafen ket azezet war al leur garr ?

Mez a-veh eet er-mêz diouz ar porz, ar hoz loan-ze a skrijas. Delher a helljon anezañ war-zu ar hae war bord an hent. Med eno ivez ar hoz roulo bihan bet ganeom en derveziou a-raog, aze er foz ! Setu pa erruas ar harr, ma savas ar rod zehou war ar roulo-ze... Ha me dare din mond war linenn va hein etre al limoniou, hag a glaske dond endro. Dindan ar stok, e krogas al loan, goude ar storlok-ze, da vond d'an daoulamm, ar pezh ma helle ! Ha me a gouezas, atao o klask dond endro, va fri war an hent. Rod ar harr o vond war va diou harr, hag o terri din va morzed kleiz.

Ar harr a lamme hag a zilamme bremañ gand kalz a drouz war-zu an Enez Rouz. Me a glaskas sevel evid galoupad war-lerh. Med seblantoud a reas din, va fennglin, bremañ, a

(4) spontig.

blegas en tu kontrol ! Ha me a gomprenas oa torr va garr. En em lakaad a rejon eta war va azez ha gand va daouarn e pouezen warni d'an douar, evid ober dezi chom a-bias. En Enez Rouz, ar gazeg spontet a glaskas mond er hraou kezeg, karr hag all ! Chom a reas e-kreiz an nor heb gelloud mond larkoh, na kennebeud war a-dreñv, rag rod ar harr he-doa kroget e rod eur harr all distarn e-kreiz ar porz. Hag a yeas evel-se d'he heul beteg dor ar hraou. Ar Hlastrig Koz a zistarnas ar gazeg gand sikour Yvonne, hi, hag o weled oan gloazet, he-doa redet war-lerh ar harr dirollet. Dond a rejont o-daou neuze da weled e pe leh edon chomet.

N'em-oa ket, evid eun taol all, eun doare gwall fin ! Lavaret a rejon dezo oan sur ez oa torret va garr. Rag plega he-doa greet en tu kontrol pa 'z edon o klask sevel em zav da vond war-lerh al loan dirollet. Yvonne a yeas neuze d'ar bourk da houlen mond da lavaret en eun taol velo, d'am zud dond endro diwar hent Lanniliz. Kaoud a reas an Ao. Person war an hent. Setu ma teuas ganti da weled va zaol genaoueg. Kravazadet oan bet d'am gwele gand an aotrou Person hag ar Hlastrig. Nebeud goude edo va zud endro d'ar gêr, hag e lavarjon dezo : « Ne rin ket ken... ! » Goude mern, an Dr Karaez a oa war va zro evid poania da renka din va garr.

An taol-ze, erruet dervez va ugent vloaz just, d'ar bemp a viz mae, a zo bet an okazion da ober din soñjal e kalz traou. O veza ma vo red din chom war va gwele e-pad eur pennadig mad a amzer. Va garr a loske e derveziou ar zizun genta, muioh c'hoaz dre m'am-oa paket ivez eur gwiskad « urtiker » poaniuz ivez. Med goude-ze, an amzer a 'z eas o lenn eur bern leoriou digaset din gand Charlez va henderv a oa er seminer, hag ivez meur a hini yaouank all c'hoaz.

Buannig a-walh edon adarre o vond hag o tond war ar branellou am-oa greet em gwele evid eul lodenn : ha kempennet warno evel eun naer o pignad a-gildroennou. E miz eost, oan mad a-walh evid boueta an dornerez, hag ivez galoupad adarre ar pardonioù gand ar gamaladed.

An Almanted ivez a ree labourioù ha kalz bremañ : o kostez Prad an Neñger edont o plada ar prajezier, evid ober eur « champ d'aviation », nevez-flamm ! Ne oe ket pell zoken e oa evel pistennoù d'ar hirri-nij da zevel pe da ziskenn d'an douar. Ha zoken evel barrakennou-buroioù gand eun tamm « tour de contrôle » ! Goude-ze o-doa renket eun douezenn pe ziou a avionou koad, chaseourien faoz. Med goloet brao gand ridelloù (5) kamouffaj ! Paotred a Vro-Leon eet da vro-Zaoz ha

(5) tamouez groz-kenañ evid, dreist-oll, diboutrenna ar pell kerh bleudet e-doug ar bloaz e golvejou ar gweleou. Amañ - rouezjou -

bremañ « pilotes » er R.A.F. ne oent ket pelloh o weled petra oa e gwirionez ar hamp-« fantôme »-ze ! Setu ma teujont eun nebeud goude, d'e vombardi ken buan all ! Mez ivez gand bombezennou koad ! Setu penaoz eh ehanas groñs kemend-all, labouriou braz Pard an Neñger. Gand da heul, c'hoarzedennou ken ledan all e peb korn Bro-Leon-Izel.

Med bremañ ar wazed a oa rekizisionet evid ober toullou en tevenniu war bord an aod, euz a Zant Pabu beteg Konk. Nag a amzer gollet ! E-keit ma veze sellou an Alman war ar baotred e reed an neuz da labourad mad. Med beb tro ma troe e gein e chome adarre ar bal... a-zav : ar baotred o varvaillad etrezo hag o rei... bronn dezi ! Fraoñv ha kri a veze, setu ma kroge adarre al labour : unan o tenna douar diouz an toull, mez egile... o teuler anezañ endro, muioh pe nebeutoh ! Evel-se eo bet greet ivez gand c'hwezenn paotred Treouergad Moger Vraz an Adlantik ! Hag a dlee ken brao on diwall oll : an Almanted on divennourien ha ni on-unan; diwall ivez douar Breiz ouz an « débarquement » hag ouz ar freuz a zigasfe ganto ar « Zaozon villiget » !

Beb tro ma teue eur vatimant alman da Vrest, ni e Treouergad, on-oa tenn-artifis ! Pa deuas ar Bismark, ar Priñs-Eujen, ar Gneisnau, pe c'hoaz kanfarted ar « Baz-sous-marine » da ober reuz er penn-mañ diouz ar bed, beb tro e teue ar R.A.F., a-wechou zoken e-kreiz an deiz; mez kalz aliesoh goude serrnoz, evid klask plada o zraou d'an Almanted. An abadenn a helle padoud ar peb brasa euz an noz : ar projektourien o kroaza o sklerijenn en oabl du, o klask uhel an avionou-bombarderien evid paotred kanoliou an D.C.A. hag ar mitrailerejou ponner a strake an traou ganto ken-ha-ken o kas ar chapeledou boliji-trasant.

Mez a-wechou ivez ne deue nemed eun tammig karr-nij bihan o tond a-rez ar haeiou beteg Brest, evid marteze digas pakadou liziri, pe daoler eur vombezenn vihan vad war di pe di karget, leun evel eur gest gand ofiserien Hitler, e-trein da frikota ! Goude-ze an tammig karr-nij a 'z ee endro a-nevez, atao izel-izel, o tichapa evel-se d'an Almanted.

L. Conq.
Da veza kendalhet.

SKRIJUZ - ENOEUZ HA DISPLIJUZ

N'eus ket bet biskoaz savet kalz a skridou-polis e brezoneg, nebeud a-walh a draou a benn ar fin. Eur pezh-c'hoari berr e-neus bet savet Per-Jakez Helias koulskoude : « Piou e-neus lahet an hini koz ? » - ha savet mad (1).

O weled « Al Liamm » oh embann eur romant-polis, hini Yann-Vari Kerwerc'hez (2), e oa peadra da veza dedennet. E 1943 e oa bet moulet hemañ evid ar wech kenta, ha moarvad ne oa ket kalz a dud ken o veza bet tro da lenn anezañ. Frank ez eus avad peadra da veza dipitet gand eur seurt romant-polis, hag en en houlenñ a reer perag ez eus bet soñjet adembann anezañ. Rag skrivet fall eo « En ur rambreal », ha stummet fall; ha ma h eo eur romant-polis evid gwir, eo hir da lenn, hir-spontuz, beteg enoeuz. Dre zever hebken eo eh eer beteg penn.

Pa lavaran eo skrivet fall, n'eo ket ar wirionez penn-da-benn, rag gouezet e-neus Y.V. Kerwerc'hez kaoud an ton a zere da skriva eur romant-polis. E keñver brezoneg zoken, ez eus kavadennoù ha troiou-lavar plijuz gwech ha gwech all. Med deski ar yez eo e-noa bet greet ar skrivagner, o veza ma oa deuz bro an Naoned, ha se a zanter war e vrezoneg. Re aliez eo kamm an troiou-lavar hag ar frazennoù, faziou a zo forzig. Eur skwer bihan nemedken : euz eur « voutaill rom » eo e komz pa dieje beza bet skrivet « eur voutaillad ».

Med gwir eo ive n'eo ket stummet mad al leor. Luziet an hini eo penn-da-benn, « leuriet » evel a lavar Tregeriz. Dalhmad en em goller en a beb seurt istoriou hag n'o-deus ket bepred kalz tra da weled gand an destenn-greiz, ha kalz re hir e vez dalhmad an displegadurioù a vez roet war bajennadoù ha pajennadoù.

Ouz eur wir romant-polis on-neus afer daoust da ze. A-hed an istor en em gav darvoudou iskiz, skrijuz a-wechou, ha tri a dud a vez lazet tro ha tro, ne ouier ket gand piou evel just. Gervel a reer ar poliser Benead Bondu (BB a reer anezañ dija, araog na tey diwezatoù eur goantenn da vruda an diou lizerenn-mañ), med war an enklask ena ive Yun Pulluc'h, eur paotr yaouank mentet braz, muzisian, den da huñvreal ha da rambreal, kollet dalhmad en e soñjioù. Setu perag moarvad eo en em goller ive dalhmad 'barz ar romant.

En arvor, e tro Dinarz, hag e Roazon, eo e tremen an istor, e-touez estranjourien deuet d'ober o zouristed en eur Vreiz na vez komzet enni, war a zebiant, nemed brezoneg. Huñvreal a dlee ober Kerwerc'hez ive o soñjal e oa en em lakaet ar Vreiz-Uhellig oll da vrezonega...

Eun nebeud traou all a zo da boueza warno, e-keñver ar feson ma h eo treset o foltred d'an dud barz ar romant-polis-mañ.

— Evel just, eo ar Vretoned debrerien grampouez, everien jistr ha sonerien vombard. Sed aze hag a zo eun tamm bihan re zimpl, ha re verr.

— Ar Hallaoued, ha dreist-oll ar homiser-polis bet galvet euz a Bariz, a zo int-i tud a baper, n'hellont ket ober an disterra tra heb beza bet skrivet en araog meur a lizer e meur a skwerenn da gaoud aotre war aotre. Sed aze ha n'eo ket gwall-zroug.

— Gwasoh a zo avad. En embannadur kenta, hini 1943, ez eus eur Yuzeo hag eo e ano Rubenkranz. Anad eo ne blijje tamm ebed ar Yuzevien da Yann-Vari Kerwerc'hez, rag ar vila posubl an hini eo treset Rubenkranz, eur zuner arhant a reer anezañ hag ar rest. Ma ne vije bet laret nemed eun hanter deuz ze diwar-benn ar Vretoned, e vijent bet klevet kerkent o huchal, ha gand rézon. Levezon an amzer ma skrive Kerwerc'hez a zanter warnañ eta, med n'eo ket se eun digarez evid eun den hag a ziskouez beza rasist e gwirionez. Sed aze hag a zo dispiljuz.

Ar pezh a oa dizeread e-keñver ar Yuzevien a rankan lavared a zo bet tennet kuit euz ar vuolladenn nevez. Med nebleh n'eo bet merket enni e oa bet chenchet an destenn war poent pe boent. Ar gwella tra d'ober a vije bet koulskoude.

F.B.

(1) Bet nevez adembannet gand Brud Nevez.

(2) Y.V. Kerwerc'hez : En ur rambreal. Emb. Al Liamm.

DIWAR GOUST TECHOU BIHAN AN DUD

Setu m'e-neus Jakez Konan lakaet da zond er-mêz eul leor danevellou (1). N'eo ar re-mañ nemed eun dibab euz e skridou, rag abaoe m'eo en em laket da c'hoari gand e bluenn, e-neus bet tro da zevel a beb seurt peziou-c'hoari, kontadennoù, studiadennoù ive (diwar-benn brezoneg Treger, diwar ar rimadellou bugale ha diwar evned ar Jentilez). Eun droidigez bennag ive, evel hini « Ali-Baba hag an daou-ugent laer ».

Er bloavezh 1952 eo eet Jakez Konan da jom ha da veza er Hanada, pe gentoh er Hebeg. Da Berroz eo bremañ distroet da vad, hag eno eo ema, war ar mêz, en eun ti bet kempennet gantañ e-unan. Dres, en e leor, ez eus diou lodenn, « Breiz » o veza bet anvet an hini genta, ha « Kanada » an eil. Dishêvel a-walh int an eil diouz eben, daoust m'eo er Hanada an hini eo bet savet ar peb brasa deuz ar skridou a zo eet d'ober al leor-mañ.

Fentuz eo kentoh al lodenn genta, ha goapauz. Troiou farsuz eo a zispleg Jakez Konan, groz zoken a-wechou eun tamm bennag. Konta a ra evelse istor

an Noblañs - e-giz-ze e oa bet leshañvet an den - ha ne blijje ket dezañ tamm ebed, med tamm ebed neuze, gweled oll chas ar harter o tond da droiata endro da giez vihan e wreg. Pe hini « Lannevern e kavf », p'emaer o kas d'ar vered eur jeneral hag a deu da zihuni a greiz oll en e arched...

Henn gweled a reer, n'eo ket danvez filozofez uhel eo e-neus dibabet Jakez Konan lakad en e zanevellou. Med war zarvoudou gwirion eo diazezet e gontadennoù peurliesha, hag ar stek e-neus, ar stumm da gonta : aze eo ema ar peb gwella anezañ, en e stumm. Beteg tarza da c'hoarzin e vez plijadur o lenn e gontadennoù. Gand gerioù dibabet brao - gerioù brezoneg Treger : amañ ive ema brezoneg Treger en e splanna - gand troiou-lavar ha doareoù euz ar c'hweka eo e ra, hag e teu a-benn evelse ar skrivagner da ziskouez techou bihan an dud, e-ser farsal ha fenti.

Danevellou all a zo koulskoude war eun ton all, en eil lodenn hag eben euz al leor. Evel istor skrijuz eur paotr en imor fall o chascal eur hamarad dezaf e-touez ar herreg, war vord an aot. Pe hini fromuz eur paotr yaouank divroet er Hanada, hag a dap kleñved ar gêr goude ma vije bet en em gavet dre zigouez gand eur Werleskinadez yaouank a oa o servijoud en eur restoraant. Bepred avad e skriv J. Konan e brezoneg Treger.

Dre ma h eo pobleg an danvez - soñjal a reer a-wechou e darn euz peziou-c'hoari Maria Prat - ha beo ar stumm-skriva, e kav din e-nije bet gallet, eun amzer zo bet, ha bremañ c'hoaz zoken, beza eur skrivagner-pobl euz ar re wella hag a vije bet prizet gand berniou lennerien, e bro-Dreger da nebeuta, ma 'n-ije bet kavet ar stumm da skigna e skridou dre berz eur gazetenn.

Ne welan ket avad perag e vije bet mezuz ober gand eur ger evel « sego-nenn » e-leh « eilenn », adaleg m'eo gand egile eo a ra an dud. Kement-mañ na n'eo ket eur skoll hag a hellje miroud ouz nep piou bennag da lenn al leor dudi.

F.B.

(1) Jakez Konan : Lannevern e kavf. Emb. Al Liamm.

1914 : AN EOST DIECHU

Anavezet mad eo ano Roger Laouenan gand ar vrezonegerien, dreist-oll ablamour ma rent kont ingal beb sizun euz kement tra a vez embannet e brezoneg, pe e galleg diwar-benn Breiz (1). Evelse e tenn eun tammig euz ar « ghetto » kement hini a skriv pe a stourm evid ar brezoneg. Ouspenn eur hazetenn e-neus bet diskouezet Roger Laouenan beza eur romantour ampart, gand e leor « Le dernier Breton », deuet er-mêz daou vloaz zo.

An taol-mañ gand « Le Tocsin de la Moisson » (2) e-neus grêt eul labour a zanevellour. Displega 'ra ennañ dre ar munud, devez dre zvez hag alizez eur dre eur, an darvoudou pemdezieg e Breiz, kemmesket gand darvoudou braz ar

bed, etre ar yaou 23 a viz gouere hag ar merher, 5 a viz east 1914. Pemzeg devez hepken, pegen pouezuz avad evid planedenn peb den hag amzer da zond ar brolou !

Ar pezh a skoas ar muia ar sperejou a oe an toksin e-kreiz an east, d'ar zadorn devez kenta a viz east, war-dro 6 eur diouz an abardaez, pa zonas ar hleier e kement klohdi a zo evid ar halvedigez meur. Daoust ma lavare ar Prezidant ne oa ket ar halvedigez ar brezel, e kroge ar brezel braz tri devez goude.

Arabad kredi e oe an deveziou-se, deveziou diweza ar « Belle Époque », eur mare a dristidigez. Ar hontrol eo, evel m'henn diskouez sklêr Roger Laouénan. An oll a oa dizamm, hag en eur érgelha laouenidigez, a ouel, eo e tremenas an traou. Den ne grede, koulz lavared, e padfe pell ar brezel. Ar zoudarded a zofje dezo e oant o kemer eun trefi a blijadur evid mond da Verlin da zebri choukroutez. A-benn gouel an Nedeleg e vefent distro d'ar gêr goude beza roet eur gentel d'ar Brusianed ha degaset adarre an Alsace-Lorraine e kerbenn ar vammvro.

Siwaz heb dale e rankent diskana ! Nag a hevier strewet e-pad an deveziou-ze ! E Breiz e tremenas an traou evel e kement leh e Bro-Hall : unvaniez sakr, an oll d'ar hazerniou, trouz ebed, hag ar re ne oant ket mad da zoudard en em gave mezuz. Eun dra hepken a rê nehant d'ar beizanted, lezel war o lersh an east diechu.

Gand « Le Tocsin de la Moisson » e-neus grêt Roger Laouenan eul labour istorel dispar. N'eo ket awalh evitañ konta an digouezioù, kalz anezo dianav deom, mond a ra beteg donder ar vuhez. Souezet e chomer o weled pegement a deulioù e-neus dastumet ha studiet, levriou, kazetennou, dielloù a beb seurt, aliez diembann. Gouennatet e-neus ivez eur bern tud, koz bremañ, hag a oa yaouank-flamm d'an ampoent, lod anezo zoken o veza bet o sikour sach a war ar gordenn evid seni « toksin an east ». Evelse eo deuet a-benn da lakaad da adveza eun drohadenn euz ar vuhez war ar mêziou hag er hêriou e Breiz, da rei deom da gompren ha da zantoud penaoz e oa e-pad an devezioù-kroaz-se « liou an amzer ha spered an dud ».

En eur heulia reolennoù striz an istor, ne zizofj ket Roger Laouénan e vicher a gazetennet ha gouzoud a ra displega an darvoudou e pennadoù berr, bourruz ha buhezeg. Ne vezer morse inaouet o lenn al leor-mañ. Aliez e-kreiz an drajedien e kaver peadra da c'hoarzin, minutachou fentuz a zo, ken dall e oa an dud e-pad devezioù diweza ar peob dirag ar maro o tostaad. Roger Laouénan a gont an traou evel ma 'z int tremenet. Ne glask ne barn na rei eur gentel, ne fell dezañ nemed dizolei ar wirionez, deom da denna or mad euz ar pezh a c'hoarvezas gand on tadou.

« Le tocsin de la Moisson » a zo eun oberenn a dalvoudegez e meur a gefiver, hag alia a reom stard lennerien BRUD NEVEZ da houlenne anezi digand o marhadour-leoriou. Ne gollint ket o amzer ouz he lenn.

F.-M. MEVEL.

(1) Heb yaou war an « Télégramme ».

(2) Roger Laouénan : Le Tocsin de la Moisson : Août 1914 en Bretagne. France-Empire, 1980.

Embannaduriou Emgleo Breiz

NEVEZ ADVOULLET

Jakez RIOU

Geotenn ar Werhez

ha

Barzonegou

« Eur pez-barzoniez e nao boz-kan »

P. J. HELIAS

Eur brao a zigarez da lenn pe da adlenn Jakez Riou.

Priz al leor : 34 lur. E gwerz e ti « Brud Nevez ».

NEVEZ DEUET ER-MÉZ

EUL LEOR NEVEZ GAND BRUD NEVEZ :

DANEVELLOU

EUZ AN AMZER - VREMAN

GAND

**J. Abasq, Remi Derrien, Charlez ar Gall,
P.-M. Mevel, My Skaouidig,
Korantin Riou, Per Trepos**

Priz al leor : 24 lur

Brud Nevez, 6 ru Beaumarchais, 29200 Brest
C.C.P. 893-94 P Roazon